

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ
ІНСТИТУТ ФІЛОСОФІЇ ім. Г. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ім. М. ДРАГОМАНОВА
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ» ім. І. СІКОРСЬКОГО

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

**МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»**

м. Харків, 25 жовтня 2024 р.

**Харків
2024**

УДК 316.05

Л 93

Затверджено до друку Вченою радою Українського державного університету залізничного транспорту (протокол № 8 від 25.10.2024 р.)

Головні редактори:

Панченко С. В., доктор технічних наук, професор, академік Транспортної академії України, в. о. ректора Українського державного університету залізничного транспорту

Андрущенко В. П., доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік Національної академії педагогічних наук України, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова

Редакційна колегія:

Абаши́н В. О., д-р філос. наук, професор

Вельш Вольфганг, габілітований доктор філософії, професор

Каграманян А. О., канд. техн. наук, доцент

Коростельов Є. М., канд. техн. наук, доцент

Лях В. В., д-р філос. наук, професор

Новіков Б. В., д-р філос. наук, професор

Панченко В. В., канд. техн. наук, доцент

Соломніков І. В., канд. екон. наук, доцент

Толстов І. В., канд. філос. наук, доцент

Людина, суспільство, комунікативні технології: матеріали XII Міжнар. наук.- практ. конф. 25 жовтня 2024 р. / відп. за випуск І. В. Толстов. — Харків: УкрДУЗТ, 2024. — 217 с.

УДК 316.05

2. *Garrigou-Lagrange Reginald. Reality. A Synthesis of Thomistic Thought. London: Aeterna Press, 2016.*

3. *Garrigou-Lagrange Reginald. Le Sens Commun. La Philosophie de l'Être et les Formules Dogmatiques. Paris: Desclée de Brouwer, 1936.*

4. *Garrigou-Lagrange Reginald. Le Sens du Mystère et le Clair-Obscur Intellectuel, Nature et Surnaturel. Paris: Desclée de Brouwer, 1934.*

5. *Garrigou-Lagrange Reginald. The sense of mystery: clarity and obscurity in the intellectual life / Fr. Reginald Garrigou-Lagrange, O.P.; translated by Matthew K. Miner. Steubenville : Emmaus Academic, 2017.*

ШАПОВАЛ В. М., д-р філос. наук, професор,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна

ФІЛОСОФСЬКИЙ І НАУКОВИЙ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ РЕАЛЬНОСТІ

Одним із цікавих і найактуальніших питань в історії філософії та історії наукової думки є питання про те, що таке реальність. Ще Парменід намітив цю проблему, сформулювавши її в такий спосіб: чим відрізняється те, що насправді є, від того, що людям тільки здається? Відповідь античного філософа полягала в тому, що насправді є лише те, про що можна мислити несуперечливо, і навпаки, те, що ми сприймаємо за допомогою почуттів, є обмеженим, однобічним і далеким від реальності. Пізніше це запитання було сформульовано в такому контексті: як можна помислити реальність, виразити її без деформацій і викривлень за допомогою думки, а потім передати думку іншому за допомогою слова? У філософії ХХ ст., зокрема в Гейдеггера, Сартра, Вітгенштейна, це звучить так: як помислити і виразити цілісну, системну картину реальності в символічній формі? Причому виразити якомога адекватніше, бути впевненим, що так є насправді. Історія метафізики, що пройшла три основні етапи свого розвитку: метафізика об'єкта, метафізика пізнання і метафізика мови, є по суті розгорнутою історією пошуків відповідей на ці фундаментальні питання.

Починаючи з Нового часу вектор досліджень сутності реальності поступово переміщується у сферу науки, зокрема математики і теоретичної фізики. Ці науки у ХХ ст. пройшли вельми значний шлях, розкрили немало таємниць мікросвіту і найвіддаленішого космосу, змогли створити кілька фундаментальних теорій, розкриваючи істотні властивості реальності, зокрема з'явилися теорія відносності, квантова механіка, синергетика та ін. Проте

завдання побудови так званої «Теорії всього», яка поєднала б у собі основні фундаментальні природничо-наукові концепції, що розкрили б суттєві сторони реальності, поки що не вирішено.

Зазвичай будь-яка філософська концепція, що належить найбільш авторитетним авторам від Арістотеля до Гегеля і Гейдеггера, є спробою побудувати саме таку всезагальну теорію світу, тобто саме Теорію всього. Проте всі ці спроби, незважаючи на їхню іноді вражаючу прозорливість (наприклад ідея Демокріта про побудову всього суцього з атомів), з більш прискіпливим аналізом виявляються однобічними, а то й хибними, і ніяк не можуть претендувати на універсальну теорію реальності. Узагалі філософія з її орієнтацією на якісні методи пізнання, значною долею суб'єктивності, авторським характером концепцій підходить до вирішення цієї проблеми досить упереджено і суб'єктивно. На відміну від неї, наука, пам'ятаючи слова Галілея, що «книга природи написана мовою математики», більше покладається на кількісні методи, і це дає більш надійні результати.

Сьогодні можна впевнено сказати, що, хоча до створення всеохоплюючої теорії всього суцього далеко, наукове знання суттєво просунулось у вирішенні цієї проблеми.

Сучасні уявлення про реальність значною мірою обумовлені новим баченням такого важливого феномену, як інформація. Зазвичай під терміном інформація розуміють певні відомості, які передають усним, писемним та іншими шляхами за допомогою умовних сигналів і технічних засобів. Інформацію розглядають у контексті її змісту, структури, організації, динаміки тощо [1]. Проте це досить вузьке, можна сказати, технічне розуміння. Між тим в останні роки поняття інформації набуло ширшого змісту. Так, у філософському словнику Генріха Шмідта інформацію розуміють не тільки як повідомлення, що здійснюється за допомогою мови; інформацію визначають як «логарифмічну величину неймовірності настання події» [4, с. 183] і пов'язують із поняттям ентропії.

Так, іспанський дослідник Сесар Ідальго зауважує, що Всесвіт складається з енергії, матерії та інформації, проте саме інформація робить Всесвіт особливим. Без інформації Всесвіт був би якоюсь аморфною структурою. У ньому були б відсутні форми, порядки і закономірності, які роблять Всесвіт таким складним. «Проте, – підкреслює дослідник, – інформація зустрічається рідко. Вона ховається, намагаючись чинити опір споконвічному прагненню Всесвіту до безладдя – до збільшення ентропії» [3, с. 6].

Творці теорії інформації Шеннон і Уївер з самого початку поставили собі завдання відділити інформацію від значення. На думку цих авторів, більшості людей важко відокремити інформацію від значення, оскільки вони схильні до

інтерпретації повідомлень, надають повідомленню зміст автоматично, помилково вважаючи, що значення повідомлення полягає в самому повідомленні [7]. Однак це не так. Значення виводять із контексту знання.

Так само І. Пригожин зрозумів, що для розуміння ролі інформації у структурі Всесвіту треба було розібратися зі статистичними властивостями нерівноважних систем. Ці статистичні властивості мають свої особливості, що відкриті в останній час, і вказують на той факт, що інформація може виникати природним чином. Одним із відкриттів І. Пригожина було обґрунтування математичних законів і принципів, які визначають рух нерівноважних систем [5]. Його робота показала, що сама організація Всесвіту передбачає, що у глибині хаосу ховаються зародки порядку, інформації.

Вирішальне значення для пояснення насиченої інформацією природи життя мала книга Е. Шредінгера «Що таке життя?» [6]. Автор зробив спробу пояснити сутність життя з точки зору фізики. Він навів серйозні аргументи на користь того, що інформація, необхідна для побудови біологічного організму, прихована усередині клітини, у білках, у тому, що пізніше було назване ДНК.

Об'єднавши ідеї Пригожина та Шредінгера, можна зрозуміти, звідки береться інформація: причина її появи – стійкий стан нерівноважних систем, а також, чому вона зберігається: вона зберігається, оскільки існують тверді тіла. Проте, для того щоб інформація накопичувалась, потрібна ще одна умова. Цією умовою є здатність матерії до обробки інформації, тобто здатність матерії проводити обчислення [2, 8].

Відкриття у фізиці останніх років, особливо мікросвіті та макросвіті, змушують переглянути більшість минулих фундаментальних уявлень про природу реальності. Суттєво впливають на ці уявлення також досягнення сучасної нейробіології, яка дає змогу краще розуміти, як функціонує людський мозок.

Колись Галілей висловив чудову ідею, що книга природи написана мовою математики. Досягнення сучасної науки дають змогу зробити більш радикальні висновки, а саме «наш фізичний світ не тільки описується математикою, він і є математика (математична структура), що робить нас самосвідомими частинами гігантського математичного об'єкта» [8], завдяки чому можна переосмислити деякі, а може й більшість світоглядних орієнтирів, які керують індивідуальним і суспільним життям.

Здавалося б, навіщо нам усе це, навіщо нам Теорія природи, Теорія всього, яка буде написана мовою чистої математики? Що нам дасть теорія, у якій немає жодної емоції, жодної людської пристрасі, написана як найскладніший підручник із математики? Чи не краще звертатися до звичної нам філософії, літератури, мистецтва, зрештою, якщо не вабить інше, до релігії? Але якщо

людина ставить собі за мету пізнати реальність такою, якою вона є насправді, якщо вона бажає жити за законами природи, а не своєю власною, суперечливою волею, а насправді за свавіллям, вона не омине цей шлях – суворий, але благодатний шлях до істини.

Одним із найважливіших питань філософії є питання про сенс людського життя. Існує неймовірна кількість відповідей на нього, але більшість із них тяжіють до релігії, міфології, більш-менш раціонально обґрунтованої, а то й просто фантазії чи казки. Їхня головна хиба – видавати бажане за дійсне.

Модель реальності, що спирається на найсучасніші, доведені досягнення науки, якщо сприймати її з усією серйозністю, дає обґрунтовану відповідь на питання про сенс життя людина та й будь-якої розумної істоти взагалі - іти в авангарді живої природи в боротьбі проти хаосу, проти ентропії, яка панує у всьому Всесвіті, за виключенням окремих його лагун, як-от планета Земля, боротьби за встановлення нових, більш високих рівнів порядку.

Список використаних джерел

1. Погорілко В. Ф., Любива Інформація Т. Я. / Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. URL : <https://esu.com.ua/article-12485>.
2. Deutsch David (1997). *The Fabric of Reality: The Science of Parallel Universes – and Its Implications*. The Penguin Books. London.
3. Hidalgo César (2015). *Why information grows: The evolution of order, from atoms to economies*. Basic Books. New York.
4. *Philosophisches Wörterbuch* (1991). Gegründet von Heinrich Schmidt. Neu bearbeitet von Prof. Dr. Georgi Shishkoff. Albert Kroner Verlag. Stuttgart,
5. Prigogine Ilya; Stengers Isabelle (1984). *Order out of Chaos: Man's new dialogue with nature*. Heinemann. London.
6. Schrödinger Erwin (1944). *What is life?* Cambridge: University Press.
7. *Shannon Claude E., Weaver Warren* (1963). *The Mathematical Theory of Communication*. Urbana: University of Illinois Press.
8. Tegmark Max (2014). *Our Mathematical Universe*. Alfred A. Knopf. New York.

Наукове видання

ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО,
КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТЕРІАЛИ XII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ЛЮДИНА, СУСПІЛЬСТВО, КОМУНІКАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ»

25 жовтня 2024 р.

Відповідальність за редагування та достовірність інформації несуть автори робіт.

Відповідальний за випуск Толстов І. В.

Підписано до друку 25.10.2024 р.
Умовн. друк. арк. 13,5. Тираж . Замовлення № .

Художнє оформлення Л.І. Мачулін

Свідоцтво про держреєстрацію: сер. ХК №125 від 24.11.2004

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,

61050, Харків-50, майдан Фейсбаха, 7.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.